

BOEKEN

Susanne Piras (red.), *Latrines; antieke toiletten – modern onderzoek*. Edu' Actief, Meppel 1994; 60 blz.; ill.; prijs f 19,50.

De tijden dat de klassieken alleen in hun meest verheven gedaante *salonfähig* waren, zijn gelukkig definitief voorbij. De klassieke archeologen van de KU Nijmegen hebben hieruit een consequentie getrokken die toch nog iets van een ta-boedoorbreking heeft: in 1994 organiseerden ze een studiedag over antieke en middeleeuwse toiletten. Dat is een onderwerp uit het dagelijks leven waarover meestal nogal lacherig gedaan wordt, maar waarover veel interessants te vertellen is.

De lezingen zijn inmiddels grondig omgewerkt tot een mooi uitgevoerd boekje. Na een inleidend stuk van M. Dolmans over de antieke en middeleeuwse hygiëne in het algemeen, volgen drie gedeelten, rond de Romeinse openbare latrines, de Romeinse privé-toiletten en de middeleeuwse toiletten. Voor alle drie de thema's is er één wat langere bijdrage (van respectievelijk C.T. Waslander, G.C.M. Jansen, en M. Grasznick) gevolgd door enkele kleinere stukken over concrete objecten, zoals een specifiek huis in Pompeii of een legioensvesting in Nijmegen.

De grote aandacht voor Romeins materiaal is niet geheel toevallig. Zeker in vergelijking met de middeleeuwen, waar de viezigheid in steden en burchten soms erbarmelijk moet zijn geweest, lijken de Romeinen echte toilettenbouwers te zijn geweest. Uit het stuk van G. Jansen over de privé-toiletten in Pompeii blijkt dat men deze voorzieningen hier heel normaal vond. Meer dan 300 privé-toiletten zijn er aangetroffen, soms zelfs op bovenverdiepingen. Natuurlijk zal het niet overal zo riant zijn geweest: de gewone soldaten in een kamp moesten het stellen met vrij primitieve voorzieningen.

De artikelen zijn kort, helder geformuleerd en rijk geïllustreerd met foto's en tekeningen. De toegankelijkheid is daarmee gewaarborgd. Jammer genoeg is de stijl over het algemeen wat schools en stijfjes. Soms levert het Latijn problemen op: zo wordt op p. 16 eerst *ut bene cacaret* weergegeven met 'om zijn stoelgang te bevorderen', wat een te hoog register is. Meteen daarna komt *cacavit bene* als 'heeft hier tot volle tevredenheid gescheten', wat weer veel te plat en ook onnodig vrij is. *Cacare* is geen bijzonder vies woord (zoals *merda*) en 'poepen' zou hier dus adequaat Nederlands zijn. Een ander minpuntje is de wat overdreven aandoende slotbeschouwing waarin allerlei deskundigen uit discussiegroepen op de studiedag genoemd worden. Heel mooi voor alle betrokkenen, maar voor de lezer weinig relevant, zeker omdat er weinig informatie in staat ('wel zijn aanzetten gegeven voor verder onderzoek').

Al met al is het boekje de moeite meer dan waard: de lezer krijgt een verrassende kijk op het leven van alledag en iedereen in de oudheid en middeleeuwen. Het thema is natuurlijk niet altijd even fris; zo moet ik wel even slikken zodra er middeleeuwse beerputten in detail opengegooid worden. Maar gelukkig: *liber non olet*.

Vincent Hunink